

ELS GRAVATS
PREHISTÒRICS A
L'ESPLUGA DE FRANCOLÍ

*Col·laborador inves-
tigador de l'IPHES
(Tarragona), i Centre
d'Interpretació de l'Art
Ruprestre de les Mun-
tanyes de Prades (CIAR
Montblanc).

Treballs de documentació
en 3D. Tècnics dels Serveis
de Patrimoni Arquitec-
tònic i d'Arqueologia
i Paleontologia del
Departament de Cultura,
Generalitat de Catalunya.
Fotografia: Núria Sala.

A la pàgina dreta:
Contorn de cavall en
moviment. La figura
presideix el cambril
d'entrada del primer
sector de les Gatoneses de
Can Palletes. Constitueix la
segona troballa.
Fotografia: J. M. Vergès.

Una extraordinària troballa arqueològica a Catalunya: **Els gravats prehistòrics** de la Cova de la Font Major a l'Espluga de Francolí

RAMON VIÑAS VALLVERDÚ*
Arqueologia del Comportament Simbòlic

ELS GRAVATS
PREHISTÒRICS A
L'ESPLUGA DE FRANCOLÍ

Primera descoberta: grup de solcs que formen sèriacions de línies verticals, i superposició de grafitis moderns.
Fotografia: J. M. Vergès.

El 30 d'octubre del 2019 es produeix una descoberta inesperada i excepcional per a l'arqueologia i la prehistòria catalana, els gravats rupestres paleolítics de la cova de l'Espluga de Francolí (Conca de Barberà, Tarragona). La troballa es va realitzar durant una intervenció arqueològica desenvolupada en el marc del projecte de recerca quadriennal: Evolució paleoambiental i poblament prehistòric a les conques dels rius Francolí, Gaià, Siurana i rieres del Camp de Tarragona, dirigit per l'Institut Català de Paleoecologia Humana i Evolució Social (IPHES) i finançat pel Departament de Cultura Generalitat de Catalunya. L'arqueòleg Josep Maria Vergès, director de la citada intervenció, va descobrir les primeres manifestacions d'art rupestre parietal gravat, corresponents al paleolític superior. Uns dies després, acompanyat dels arqueòlegs Carlos Tornero, Chiara Messana i Ramon Viñas exploraren de nou la cavitat i ampliaren la troballa amb un nombre important de representacions figuratives i geomètriques gravades. Des d'un punt de vista quantitatiu i qualitatiu, es tracta d'una descoberta insòlita a casa nostra, la més significativa de l'art paleolític parietal de Catalunya.

El complex subterrani de la cova de l'Espluga

Coneguda també com la Cova de la Font Major o de les Aigües, la cavitat està considerada entre les més desenvolupades en roques de conglomerats del món. Comprèn un important sistema càrstic, amb 3.590 m de galeries i 26 m de desnivell, situat al peu de les muntanyes de Prades i dins la població de l'Espluga de Francolí, des d'on la recepció de Les Coves organitza les visites al complex museogràfic i subterrani de la cavitat.

La cova està originada per un riu subterrani que inunda una gran part del seu recorregut. A l'eixir a l'exterior el cabal d'aigua pren el nom de la Font Major, que s'integra a la vall del Francolí, i que neix a pocs quilòmetres, prop la zona de Vimbodí i Poblet.

La història recent de la cova de l'Espluga s'inicià de forma completament casual l'any 1853, quan un veí del poble (de can Palletes, del carrer de Sant Antoni) construeix un pou, en el seu pati, per obtenir aigua. L'obra en qüestió perfora la coberta superior de la cavitat i desvela una sèrie de conductes que connecten amb la galeria principal i amb el

riu subterrani. Durant molts anys, aquest pou va ser l'única entrada a la cova de l'Espluga.

Un segle després, i a partir de l'any 1956, s'inicien les primeres exploracions espeleològiques per part del Club Excursionista Pirenaic i, en poc temps, l'Ajuntament desenterra la boca de l'entrada actual, esfondrada i sepultada per dipòsits argilosos des de l'època romana -i oblidada des d'aleshores. La seva obertura va facilitar les primeres investigacions arqueològiques i el projecte museogràfic dirigit per Antoni Carreres.

EL DESCOBRIMENT DEL GRAFISME PREHISTÒRIC

A l'interior de la cova s'han trobat materials arqueològics i paleontològics de diferents períodes prehistòrics i històrics; restes òssies assignades al paleolític mitjà i materials ceràmics, lítics i metàl·lics, del neolític, calcolític, ibèric i romà, els quals es troben exposats al Museu d'Arqueologia Salvador Vilaseca de Reus i al Museu Comarcal

ELS GRAVATS
PREHISTÒRICS A
L'ESPLUGA DE FRANCOLÍ

Parella de cérvols. El seu disseny ens mostra contorns de tendència esquematitzant.
Fotografia: J. M. Vergès.

Detall del cap d'una cérvola de perfil realista. La seva posició suggereix l'acció de beure o de pastar.
Fotografia: J. M. Vergès.

ELS GRAVATS PREHISTÒRICS A L'ESPLUGA DE FRANCOLÍ

Detall de la composició d'animals entrelaçats i superposats. Fotografia: J. M. Vergès.

de la Conca de Barberà a Montblanc. Aquests foren estudiats inicialment per S. Vilaseca (1969) i posteriorment per R. Graells (2008) i A. Carreras (2011).

No deixa de sorprendre'ns com ningú -espeleòlegs, arqueòlegs i, posteriorment, guies i milers de visitants- va detectar l'existència dels gravats rupestres prehistòrics a les parets i sostres de les galeries i conductes interiors.

El mes d'octubre del 2019 i durant les intervencions arqueològiques, J. M. Vergès recorre les galeries laterals anomenades Gatones de Can Palletes i descobreix les primeres manifestacions d'art parietal gravades; en primer lloc, un agrupament de caràcter abstracte: solcs que formen línies verticals paral·leles i, molt a prop, el contorn d'un magnífic cavall que presideix el cambril de la galeria. Posteriorment i fins principis del mes de març, s'exploren els conductes i sectors d'aquestes galeries i es descobreix un extraordinari conjunt de grafies gravades a les parets

i sostres amb representacions d'animals i elements geomètrics.

La descoberta es comunica d'immediat al Servei d'Arqueologia i Paleontologia del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, i s'acorda per a les tasques de documentació 3D (amb tecnologia LaserScan), la participació dels tècnics especialistes Ricard Hernández, Núria Sala i Lluís A. González, de la subdirecció del Patrimoni Arquitectònic, Arqueològic i Paleontològic, de la Direcció General del Patrimoni Cultural.

EL CONJUNT DE GRAFIES PARIETALS PALEOLÍTIQUES

Fins al moment s'han registrat més de 150 figures gravades distribuïdes en uns 30 panells (agrupaments o composicions). El descobriment revela l'existència d'un important nucli de grafies parietals amb trets formals, tècnics i temàtics plenament paleolítics. El seu contingut mostra una

clara dicotomia del dispositiu gràfic, per una part, amb elements figuratius, principalment animals i, per l'altra part, elements geomètrics o "signes". Respecte a les mides i tècniques de les figures, aquestes venen determinades per les característiques dels espais, en general reduïts, i per la textura argilosa i tova dels suports que propicia l'aplicació de les tècniques del gravat.

El bestiar representat integra sis espècies, principalment cavalls, cèrvids, bòvids (urs), així com un os, un possible glotó i una musaranya o ratolí. Dins d'aquesta llista, on preval la figura del cavall i la cèrvola, hi figuren altres restes de quadrúpedes indeterminats i un zoomorf la forma la qual recorda un peix molt estilitzat. Aquests dissenys comprenen perfils complets, parcials i fragments o restes no identificats. En general, els animals estan expressats a través de diversos models anatòmics simplificats que varien entre contorns de tendència geomatitzant i altres, més o menys proporcionats, amb trets realistes. Aquestes concepcions gràfiques podrien indicar diferents períodes de realització dins del paleolític superior.

Per altra banda, les formes geomètriques superen el bestiar. Configuren un grup de signes abstractes on predominen els agrupaments de solcs amples, alineats de forma consecutiva i en posició vertical, inclinada o entrecreuada, i s'han realitzat amb diverses tècniques

d'incisió, inclosa la digital (executada amb la punta dels dits).

Sobre aquest conjunt d'art prehistòric, hem d'assenyalar dos aspectes que cal tenir en compte per a la seva conservació. Per una part, la seva localització en espais reduïts i d'accés dificultós i, per l'altra, el suport dels dissenys format per una prima capa d'argila tova -humida i fangosa-; és a dir, superfícies de gran fragilitat, fàcilment alterables i on queda marcat qualsevol contacte involuntari (ditades i cops fortuïts). Desafortunadament, les visites i exploracions precedents, per aquests conductes, han malmès -de forma irreparable i per desconeixement- un bon nombre de representacions, al passar i recolzar-se amb les mans sobre les parets, fet que ha desfigurat, mutilat o esborrat un bon nombre de figures.

En definitiva, la seva vulnerabilitat és un tema que preocupa de cara a la conservació i preservació d'aquest conjunt de grafies paleolítiques. Una problemàtica que impossibilita obrir aquests espais reduïts al públic i que fa necessària l'elaboració d'una còpia o facsímil, que formi part de l'oferta museogràfica de la visita a Les Coves de l'Espluga.

La investigació del nou descobriment es troba actualment en procés d'estudi. ■

ELS GRAVATS PREHISTÒRICS A L'ESPLUGA DE FRANCOLÍ

Prospecció i registre en els conductes de les Gatones de Can Palletes. Fotografia: J. M. Vergès.

*Agraïment
L'equip d'investigació
vol agrair a
l'Ajuntament de
l'Espluga de Francolí
la seva disposició i
suport en el projecte
arqueològic, així com
les mesures preses en la
preservació del conjunt
rupestre.*